

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості формування та управління оборотними активами сільськогосподарських підприємств України в сучасних умовах господарювання, проаналізовано стан оборотних коштів підприємства, їх структуру та динаміку, наведено напрями підвищення ефективності використання оборотних коштів.

Ключові слова: оборотні кошти, оборотні активи, сільськогосподарські підприємств, політика управління оборотними активами.

В статье рассмотрены особенности формирования и управления оборотными активами сельскохозяйственных предприятий Украины в современных условиях хозяйственной деятельности, проанализировано состояние оборотных средств предприятий, их структуру и динамику, обозначены пути повышения эффективности использования оборотных средств.

Ключевые слова: оборотные средства, оборотные активы, сельскохозяйственные предприятия, политика управления оборотными активами.

The peculiarities of working capital forming and using of Ukraine agriculture companies in modern conditions are determined in the article, the state of circulating assets at agriculture enterprises is analysed, its structure and dynamic, the directions of working capital use efficiency increasing are stated.

Key words: working capital, agriculture companies, working capital management.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання кожне підприємство робить головний акцент на вирішенні питань стабільності функціонування та максимізації прибутку. Для того, щоб досягти поставлених цілей, потрібна правильно підібрана, чітка та ефективна політика управління активами підприємства, в яких значну роль відіграють оборотні кошти.

Питання управління оборотними активами сільськогосподарських підприємств стають все більш актуальними. Сучасна господарська практика потребує прийняття як зважених, так і нетрадиційних рішень, які базуються на глибокому синтезі досягнень сучасної фінансової теорії та досвіді фінансового управління.

За останні роки вітчизняні сільськогосподарські підприємства втратили значну частину власного оборотного капіталу, а в структурі оборотних активів найбільшу долю займає дебіторська заборгованість, яка постійно зростає. Одночасно, в структурі джерел формування оборотних активів найбільшу долю займає кредиторська заборгованість. Відбувається постійне зменшення оборотних активів у сфері виробництва і накопичення їх у розрахунках, а в результаті цього підприємствам в обіг потрібно залучати додаткові фінансові ресурси. Отже, проблема управління оборотними активами та

джерелами їх формування в сучасних умовах є актуальною і потребує негайного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теорію управління оборотними активами зробили не лише вітчизняні, але й зарубіжні вчені: Бланк І., Брігхем Є., Хорн Д., Ковальов В., Лученок І., Мних Є., Сайфулін Р., Філімоненков О., Шеремет А., Савицька Г. та інші.

Так Бланк І. виділяє чітку послідовність етапів здійснення політики управління оборотними активами яка в цілому полягає в проведенні аналізу динаміки, складу і структури оборотних коштів, показників ефективності їх використання; формуванні необхідного обсягу оборотних активів; раціоналізації і оптимізації структури джерел їх фінансування [1]. Аналогічним є трактування етапів управління оборотними коштами запропоноване російськими економістами Кириченко Т. та Кудрявцевою С. [3].

У роботі Савицької Г. викладена система показників, необхідних для дослідження ефективного управління оборотними активами; висвітлені напрями аналізу факторів, що на нього впливають; акцентована увага на детальному вивченні матеріальної частини оборотних активів [7].

Попри низку кількість професійних та обґрунтованих рекомендацій та наукових праці, невирішеною частиною проблеми є те, що на сьогодні принципи

управління оборотними активами в повній мірі не пророблені.

Метою даної статті є визначення найефективніших шляхів управління оборотними активами, а також надання рекомендацій щодо особливостей їх використання у сучасних умовах діяльності сільсько-господарських підприємств з огляду на специфіку джерел їх формування.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що існує пряма залежність між результатами діяльності підприємства і системою управління формуванням і використанням його оборотних активів, оскільки саме їх оптимальність забезпечує підприємству достатній рівень платоспроможності та виробничої ефективності. Тож для забезпечення задовільного функціонування підприємства варто постійно вдосконалювати управління його оборотними активами, здійснюючи безперервний процес виробництва та реалізації продукції при мінімальному їх рівні. Проте варто враховувати той факт, що система управління оборотними активами, як і будь-яка інша, має свої особливості.

Узагальнюючи різні трактування та підходи, можна виділити два основні напрями у трактуванні поняття оборотні активи як «грошові кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу», а також як «натурально-речова складова, авансована в створення оборотних виробничих активів та активів обігу».

Оборотні активи як натурально-речовинна категорія – це сукупність матеріально-речовинних цінностей і грошових коштів, які беруть участь у створенні продукту, цілком споживаються у виробничому процесі і повністю переносять свою вартість на виробничий продукт упродовж операційного циклу або дванадцяти місяців з дати балансу (сировина, матеріали, готова продукція, грошові кошти тощо) [2].

На основі аналізу визначень різних авторів запропоновано власне визначення оборотних активів – це сукупність матеріальних та майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і цілком споживаються протягом одного операційного (виробничо-комерційного) циклу.

Запропоноване визначення об'єднує в собі поняття оборотного капіталу та оборотних активів, які є взаємопов'язані та тісно переплітаються між собою, таким чином вони є тотожними. Коректний понятійний апарат спрощує роботу аналітика через надання важливої та ємної інформації.

На ефективність використання оборотних активів на підприємствах сільського господарства впливає дві групи специфічних факторів: зовнішні і внутрішні. До зовнішніх відносяться:

- природні умови;
- фактор часу;
- попит на продукцію;
- впровадження нових технологій;
- рівень інфляції;
- ціновий диспансер;
- високі процентні ставки за кредит.

До внутрішніх факторів впливу на ефективність

використання оборотних активів в свою чергу відносяться:

- технологія виробництва;
- сезонність виробництва;
- швидкість обороту оборотних активів;
- розвиток і вдосконалення продуктивних сил [4].

Значний фінансовий тиск зовнішнього середовища на підприємства сільського господарства призводить до згорання виробництва і, як наслідок, до зниження якісних і кількісних характеристик виробничих засобів. Відносно недостатня кількість оборотних активів не дозволяє суб'єктам господарювання сільського господарства здійснювати розширене відтворення, а наявність низької прибутковості унеможливує використання власних джерел фінансових ресурсів для самофінансування.

Таким чином, у процесі управління оборотними активами необхідно обрати найбільш оптимальну модель їх формування: консервативну, помірковану чи агресивну.

Консервативний підхід до фінансування оборотних активів припускає, що за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу повинні фінансуватися постійна частина оборотних активів і приблизно половина змінної їх частини. Друга половина змінної частини оборотних активів повинна фінансуватися за рахунок короткострокового позикового капіталу. Така модель (тип політики) фінансування оборотних активів забезпечує високий рівень фінансової стійкості підприємства.

Помірний (або компромісний) підхід до фінансування оборотних активів припускає, що за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу повинна фінансуватися постійна частина оборотних активів, у той час як за рахунок короткострокового позикового капіталу – весь обсяг змінної їх частини. Така модель (тип політики) фінансування оборотних активів забезпечує прийнятний рівень фінансової стійкості підприємства та рентабельність використання власного капіталу, наближену до середньоринкової норми прибутку на капітал.

Агресивний підхід до фінансування оборотних активів припускає, що за рахунок власного і довгострокового позикового капіталу фінансується лише невелика частка постійної їх частини (не більше половини), у той час як за рахунок короткострокового позикового капіталу – переважна частка постійної і вся змінна частини оборотних активів. Така модель (тип політики) створює проблеми в забезпеченні поточної платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Разом з тим, вона дозволяє здійснювати операційну діяльність із мінімальною потребою у власному капіталі, а отже, забезпечувати за інших рівних умов найбільш високий рівень його рентабельності.

Найбільш сприятлива для сільськогосподарських підприємств модель формування їх оборотних активів – поміркована, оскільки вона дозволяє створити страхові резерви на випадок несприятливих природних умов, неврожаю і при цьому задовольняються потреби в оборотних активах для поточної діяльності.

Аналізуючи зміну обсягів оборотних активів сільськогосподарських підприємств України (рис. 1),

було використано офіційну інформацію Державної служби статистики України [5, 6].

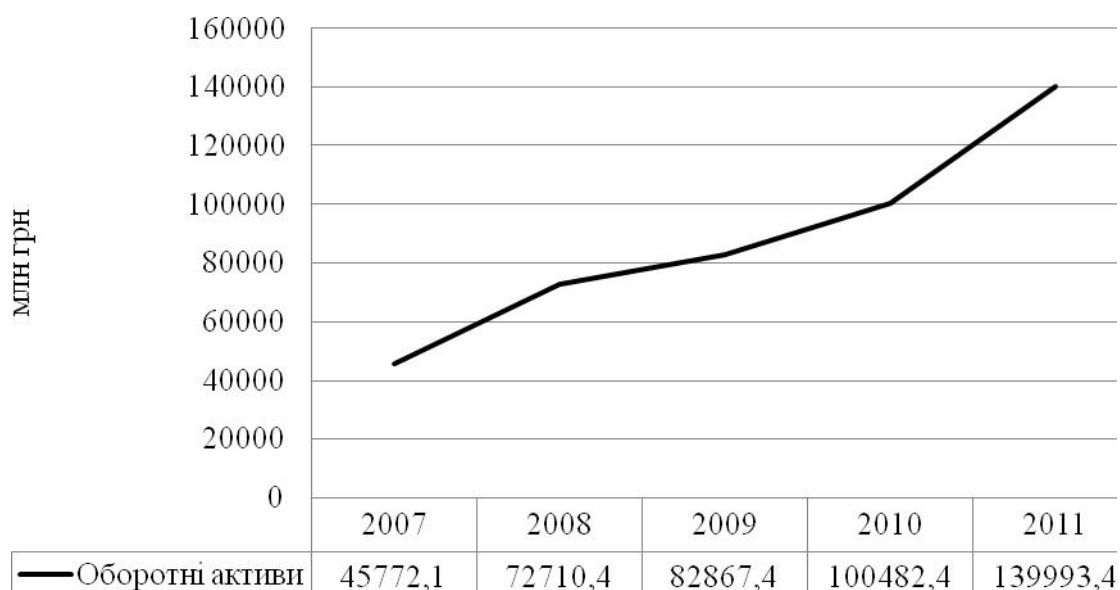

Рис. 1. Обсяг оборотних активів підприємств сільськогосподарського сектору України, млн грн.

Оборотні активи – це перш за все ті активи, без яких неможливе ведення господарської діяльності підприємства. Оборотним капіталом на кожному підприємстві, зокрема сільськогосподарському оперують щоденно: заковують сировину і матеріали, використовують їх у виробництві, відвантажують готову продукцію, отримують грошу від дебіторів.

Нестача оборотного капіталу може паралізувати діяльність підприємства або погіршити його ліквідність, а надлишок означатиме, що частина капіталу не працює і не приносить прибуток. У 2011 році збільшився обсяг оборотних активів у сільському господарстві на 205 % порівняно з 2007 роком. Виявлені тенденції в абсолютних обсягах оборотних активів суб'єктів сільського господарства України за видами свідчать про їх позитивне зростання.

Проте наявне кількісне зростання не може дати цілісної картини стану речей, і з метою якісного аналізу цих змін необхідно досліджувати структуру оборотних активів сільськогосподарської галузі, що є важливим кроком в системі ефективного управління оборотним коштами і дозволяє визначити, яка тенденція: зменшення чи збільшення оборотних коштів, спостерігалася на підприємствах за попередні роки та визначити оптимальний обсяг і структуру оборотних коштів. Адже збалансованість та правильність розміщення оборотних коштів має свої особливості, як у окремих галузях, так і на окремих підприємствах, що зумовлено видом діяльності, технічною оснащеністю підприємств, організацією роботи, поповненням сировини для виробництва та пошуком ринків збуту.

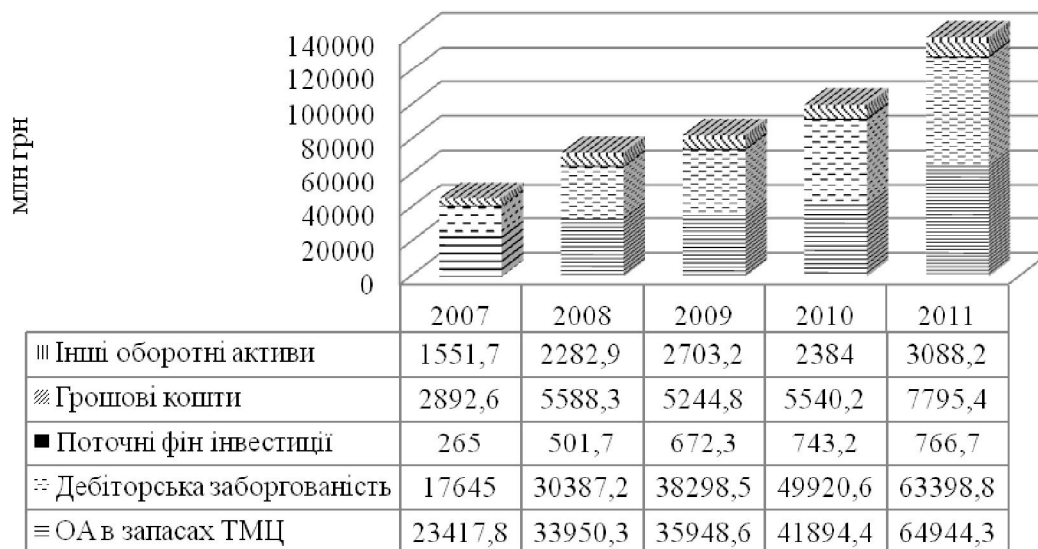

Рис. 2. Обсяг складових оборотних активів підприємств сільськогосподарського сектору України, млн грн.

Аналіз складу та структури оборотних активів агропромислових підприємств України засвідчив, що одним із напрямів підвищення ефективності їх використання є оптимізація їх розподілу між сферами виробництва та обігу. За 5 років можемо зробити висновок, що частка поточних зобов'язань в структурі джерел фінансування оборотних активів підприємств галузі перебуває на відносно безпечному рівні, але підвищується, що характеризує певну втрату фінансової стійкості, особливо за несприятливих зовнішніх умов функціонування, та загрожує стабільності діяльності підприємств. Найбільшу питому вагу у складі оборотних активів у 2011 році посідають запаси товарно-матеріальних цінностей – 46 %, а також дебіторська заборгованість – 45 %.

Значна питома вага дебіторської заборгованості в структурі оборотних активів агропромислових підприємств зумовлює необхідність використання таких підходів до управління цими активами, які б відповідали ринковим умовам господарювання підприємств, враховували специфіку їх функціонування та, в результаті, забезпечували ефективність їх функціонування. Одним із вагомих завдань у цьому напрямку є створення умов для стабільної ліквідності та платоспроможності суб'єктів господарювання протягом усього періоду їх функціонування.

Сільське господарство є капіталомісткою галуззю, і її ефективне функціонування без достатніх обсягів фінансових ресурсів у сучасних умовах неможливе. Недостатня фінансова забезпеченість агропромислових підприємств, збитковість галузі, відсутність ліквідної застави, висока ймовірність неповернення кредитів та недосконалість законодавчих механізмів зробили їх непривабливими для фінансового сектору економіки. Значний ризик неповернення кредитів змушує банки встановлювати високі процентні ставки за сільськогосподарськими кредитами.

З метою удосконалення управління оборотними активами вітчизняних сільськогосподарських підприємств важливим є впровадження сучасних механізмів управління дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, поточними фінансовими інвестиціями, запасами. По-перше, це застосування портфельного підходу до управління дебіторською заборгованістю; по-друге, впровадження узгоджених методик управління грошовими коштами та поточними фінансовими інвестиціями; по-третє, використання адаптованих до специфіки функціонування вітчизняних

підприємств методів логістичного управління запасами.

Одним із важливих напрямів вдосконалення процесів формування оборотних активів на господарському рівні є підвищення ефективності їх використання шляхом: визначення оптимального обсягу оборотних активів, налагодження платіжної дисципліни на підприємстві, проведення обґрунтованої цінової політики, впровадження передових ресурсозберігаючих технологій. Реалізація зазначених заходів призведе до прискорення оборотності оборотних активів агропромислових підприємств, вплине на ефективність їх функціонування, допоможе подолати сезонність сільськогосподарського виробництва, забезпечить безперервність кругообігу активів.

Висновки. Ефективне управління оборотними активами дає можливість зберігати досить високий рівень ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості агропромислових організацій у ринкових умовах. Визначення економічної суті оборотних активів забезпечує можливість об'єктивного аналізу їх стану, раціонального формування та використання. Структура джерел формування оборотних активів сільськогосподарських підприємств у ринкових умовах не є оптимальною, що підтверджується недостатністю на підприємствах власного оборотного капіталу, поряд з накопиченням обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості.

Негативні зрушення в структурі джерел формування оборотних активів зумовлені зниженням доходності сільськогосподарських підприємств, інфляційними коливаннями в економіці, відмовою сільськогосподарських підприємств від нормування оборотних активів та зменшенням коефіцієнту їх оборотності. Наявність сезонних цінових диспропорцій та недосконалість державної підтримки не лише погіршують фінансовий стан агропромислових підприємств, але і є причиною відсутності можливостей забезпечення процесу простого відтворення в галузі. Саме тому підвищення ефективності використання оборотних активів агропромислових підприємств є важливою передумовою поліпшення їх фінансового стану в сучасних умовах господарювання. Таким чином напрямом подальшого розгляду проблеми стає розвиток та вдосконалення механізму управління оборотними активами сільськогосподарських підприємств, пошук нових оптимальних підходів та інструментів впливу на структуру оборотних активів та їх ефективне використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент : [підручник] / І. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 656 с.
2. Василик О. Д. Теорія фінансів : [підручник] / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.
3. Кириченко Т. В. Оборотный капитал организаций потребительской кооперации: проблемы применения методов финансового менеджмента : [науч. издание] / Т. В. Кириченко, С. С. Кудрявцев. – М. : Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 2006. – 80 с.
4. Маргасова В. Г. Системний підхід до управління оборотним капіталом на підприємствах харчової промисловості / В. Г. Маргасова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7. – С. 53–59.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України, Оборотні активи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України, Оборотні активи в структурі за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Савицька Г. В. Аналіз господарської діяльності підприємства : [навч. посібник] – [7-е вид., доп.] / Г. В. Савицька. – Мн. : Нове знання, 2006. – 704 с.